

40 jaar VLIR

Naar de roots

De VLIR bestaat 40 jaar, en in die jaren heeft VLIR een specifieke rol gespeeld bij het uittekenen van het beleid, het stimuleren van overleg en het opnemen van enkele gezamenlijke taken over de Vlaamse universiteiten heen. Elk van de universiteiten heeft eigen besluitvormingsorganen, inspraakraden, een professioneel kader van beleidsvormers en –medewerkers en contacten met derden. De unieke bijdrage van de VLIR ligt in het verbindende. De VLIR is specifiek gericht op wat beter is als we het samen doen. Met één stem spreken naar derden toe. Overleg en leren van elkaar stimuleren. Het is waarvoor VLIR is opgericht, en wat ze doet, vanaf het begin.

Nu zijn er in Vlaanderen een aantal oude en enkele jongere universiteiten. In dat licht zou men ook kunnen stellen dat de VLIR relatief jong is. Interuniversitair overleg zal toch altijd wel van pas zijn gekomen? Waarom is de VLIR dan net 40 jaar geleden opgericht? Op zoek naar de wortels!

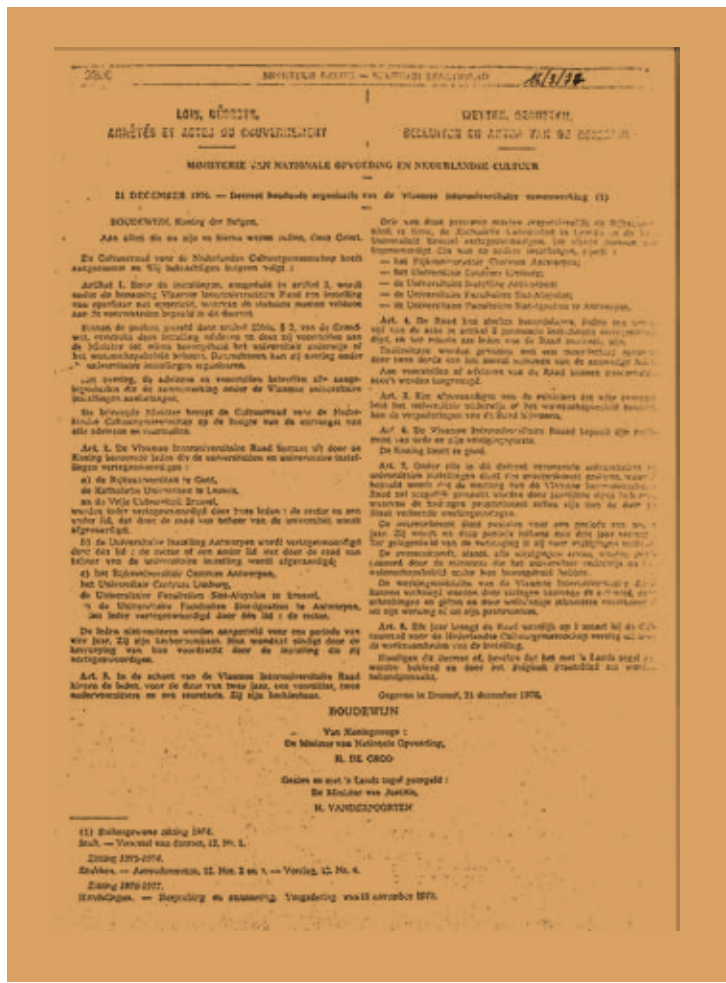
Meer dan 40 jaar interuniversitair overleg

De VLIR was niet de eerste koepelvereniging van universiteiten die werd opgericht. In 1930 al formaliseren de vice-chancellors in Engeland informeel overleg tot een 'Committee of Vice-Chancellors and Principals'

om gezamenlijke belangen te behartigen. De 'West-deutsche Rektorenkonferenz' wordt in 1949 opgericht, het Nederlandse 'Interuniversitair Contactorgaan' in 1956 en 'La conférence des recteurs français' in 1967. Vele volgen daarna. Niet toevallig.

Zo'n 40 jaar geleden gebeurde er een cultuuromslag in het hoger onderwijs in Europa, en die leidde naar een nood aan meer geformaliseerde (inter-)universitaire organen. Zo stelt o.a. Andris Barblan (2001, Academic co-operation and mobility in Europe: how it was, how it should be, CEPES 30th anniversary - special issue of Higher Education in Europe) dat de democratisering, massificatie volgens anderen, van het hoger onderwijs, voor grote veranderingen zorgde in de manier waarop universitair beleid gevormd werd. Voorheen, zo schetst hij, bestond er een cultuur van acculturatie of socialisatie, waarbij kleine groepen studenten, doorheen direct en persoonlijk contact met professoren, opgenomen werden in een academische gemeenschap. Studeren aan een universiteit was de vrijheid krijgen om zichzelf te ontplooiën. De universiteit als 'vrijplaats', mogen we het misschien noemen. Individuele professoren hadden veel vrijheid, en beslissingen werden meestal in onderling overleg genomen, samen met een rector, die als primus inter pares eerder een representatieve functie had.

De grote veranderingen startten na de wereldoorlogen van begin vorige eeuw. Omdat er te weinig hoogopgeleiden waren, moedigden de overheden de instroom

Het decreet waarmee de VLIR opgericht werd

in het hoger onderwijs aan, in eerste instantie omwille van economische groei, daarna ook expliciet omwille van democratisering als doel op zich. Gedreven door de stijging van studentenaantallen, werden eind jaren 60, en gedurende de jaren 70, de bestuursorganen waar vroeger alle professoren aan deelnamen, vervangen door comités bestaand uit vertegenwoordigers van de verschillende geledingen. (Walter Rüegg (ed.): A History of the University in Europe. Vol. IV: Universities Since 1945, Cambridge University Press, 2011, hoofdstuk 1, p 14). Het universitaire leven kreeg meer regels en structuren, zoals striktere studieprogramma's. Er werd meer openheid en een transparante besluitvorming verwacht, zodat de functie van rector ook tot een meer expliciete beleidsfunctie uitgroeide. Door de grote studentenaantallen en de grotere investeringen van overheidswege, gaat het universitaire beleid ook meer politieke aandacht krijgen. Deze tendensen samen in Europa leiden er toe dat rectorenverenigingen worden opgericht, zoals bijvoorbeeld Henriette Stöber aanhaalt (Henriette Stöber, 2014, 'The Role of the Rectors' Conferences in Europe'). Op een tijdlijn uitgezet is de VLIR de 10de van 26 samenwerkingsverbanden die de voorgaande studie bekeek. Veel van onze buurlanden waren er dus vroeger bij, maar in de meeste Europese landen werd pas later een universitaire koepelorganisatie opgericht.

Nochtans blijkt uit vergaderstukken in het archief van de VLIR dat al in 1968 de Vlaamse rectoren besloten tot de oprichting van een Vlaamse Interuniversitaire

Raad, toen ze bijeenkwamen in een Vlaamse Interuniversitaire Commissie voor Universitaire Expansie op 3 februari 1968. Bijna 9 jaar heeft het geduurd tussen deze beslissing van de rectoren, en het 'decreet houdende organisatie van de Vlaamse interuniversitaire samenwerking' dat op 21 december 1976 door de Cultuurraad voor de Nederlandse Cultuurgemeenschap wordt aangenomen en dat de oprichting van de VLIR als instelling van openbaar nut inschrijft. Waarom heeft het zo lang geduurd? De antwoorden zijn misschien te zoeken in ten eerste een zekere terughoudendheid ten aanzien van de boven besproken cultuuromslag, en ten tweede in de specifiek Vlaamse context.

Ten eerste, 1968, dat is ook de Praagse Lente, mensen die op straat komen, studenten die inspraak eisen. Het is niet direct duidelijk welke universitaire beleidsvorm aan de nieuwe verwachtingen tegemoet kan komen. Zo is er in de periode dat de oprichting van de VLIR nog een plan is, een concurrerend voorstel voor

een Hoge Raad voor Universitair Onderwijs, waarin het wetenschappelijk personeel en de studenten vertegenwoordigd zijn. In het overleg onder rectoren wordt dan ook expliciet gesteld dat de aanwezigen geenszins optreden als vertegenwoordigers van het wetenschappelijk personeel, maar als bestuurders van hun instelling. De universiteiten hebben in die periode immers ingrijpende hervormingen in hun bestuursorganisatie, en ze lijken dan ook, gesterkt vanuit de eigen vernieuwde inspraak- en besluitvormingsprocessen, het gezag van de eigen beslissingsprocessen naar buitenuit te willen waar maken. Het alternatief, dat de minister zelf allerlei geledingen bijeen zou roepen voor advies, en de standpunten van de universiteiten negeren, zou de nieuwe inspraak- en besluitvormingsprocessen in de universiteiten uithollen. Er gaan enkele ontmoetingen en wat tijd over, maar de overheid gaat relatief snel zelf aan de slag om het voorstel van de rectoren voor een interuniversitaire raad te implementeren.

Ten tweede gebeurt de oprichting van de VLIR in een communautair woelige periode. In het begin zijn de meeste bevoegdheden nog federaal, er is één Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (N.F.W.O./F.N.R.S.), er zijn taalgemengde universiteiten, er is grotendeels een gezamenlijk hogeronderwijsbeleid voor Nederlandstalig en Franstalig onderwijs. Uit de oprichtingsperiode dateren een aantal vergelijkingen tussen Franstalige en Nederlandstalige inbreng en opbrengst: het aantal beurzen, de omvang van de studentenstromen uit ontwikkelingslanden, het percentage goedgekeurde onderzoeksvoorstellen,... Het doel van de oprichting van de VLIR lijkt evenzo te liggen in het bepalen van de Vlaamse universitaire belangen in een federaal België. Dit streven gebeurde in een tijd dat er nog maar weinig specifiek Vlaamse beleidsinstrumenten voorhanden waren. Er zou kunnen gesteld worden dat het louter oprichten van een Vlaamse Interuniversitaire Raad door de Cultuurraad voor de Nederlandse Cultuurgemeenschap met beperkte bevoegdheden op dat vlak, getuigt van spitsvondigheid en overtuiging. Waarvoor dank!

Aan de slag

De jonge VLIR start in 1978, vestigt zich bij het FWO in de Egmontstraat in Brussel en krijgt Jef Van der Perre aan het hoofd. De opdracht is 'de samenwerking tussen de Vlaamse universitaire instellingen te bevorderen (...). De raad 'verstreckt adviezen en doet voorstellen aan de minister tot wiens bevoegdheid

het universitair onderwijs of het wetenschapsbeleid behoort. Daarenboven kan hij overleg onder de universitaire instellingen organiseren. Het overleg, de adviezen en voorstellen betreffen alle aangelegenheden die de samenwerking onder de Vlaamse universitaire instellingen aanbelangen.', zo staat vermeld in de oprichtingsakte van de VLIR als instelling van openbaar nut. Dit blijkt een opdrachtsomschrijving die ook bij vele andere Europese koepelorganisaties op de voorgrond komt. Zoals Henriette Stöber (2014, 'The Role of the Rectors' Conferences in Europe') het na een vergelijking van de missieverklaringen van de Europese koepelorganisaties stelt: 'Almost all Rectors conferences stated that they discuss issues and advise the government regarding policy and legislation in the field of higher education. They represent the universities on national and international level and foster cooperation amongst the institutions.' Verder haalt ze aan dat het veilig stellen van academische waarden ook één van de kernopdrachten van bijna alle rectorenconferenties is. Dit aspect is in de oprichtingsakte van de VLIR niet expliciet opgenomen. Zouden we het ontbreken van dit meer ongrijpbare element aan onze pragmatische volksaard durven wijten? In ieder geval stellen we vast dat men in de VLIR, naast beleidswerk, al gauw ook meer praktische projecten wil onderbrengen die effectiever samen dan apart gebeuren, bijvoorbeeld het voorbereiden van acties over onderwijsreglementen en het bewaken van de universitaire autonomie; de opvolging van de financiering van het hoger onderwijs; de opstelling van statistieken over studenten, personeel en publicaties; het ontwikkelen van een operationeel kader voor universitaire ontwikkelingssamenwerking; het creëren van een homogeen en internationaal aanvaard model voor kwaliteitszorg; etc. De VLIR is ook actief op het internationale forum, vooral voor IAUP (The International Association of University Presidents) waar de VLIR verschillende jaren het secretariaat voor voert. Toch wordt de beginperiode van de VLIR door sommigen getypeerd als een salon-cultuur. De jonge VLIR creëert ruimte voor de rectoren om met elkaar over alle thema's te spreken die relevant zijn voor de universiteiten, maar beperkt zich daar niet toe. Ook ruimere thema's in cultuur, maatschappij en wetenschap kunnen aan bod komen. Jaarlijks trokken de rectoren zich enkele dagen terug in Oostende om uitgebreider de tijd te nemen en dieper op een aantal aspecten in te gaan. Een paar keer per jaar, na de bureau-vergaderingen, werden grote denkers, politici, topambtenaren, captains of industry, uitgenodigd om van gedachten te wisselen met de universitaire leiders.

Een reflectie voor de toekomst

De VLIR is vandaag een kleine, goed omkaderde organisatie die haar hoogopgeleide staf op een wendbare manier kan inzetten voor het overleg tussen universiteiten. Uit dit overleg puren we de standpunten en adviezen, en presenteren ze naar voogdijministers en andere maatschappelijke stakeholders. De VLIR houdt er aan dienstverlenend op te treden naar haar leden, de universiteiten. Zoals vele rectorconferenties houden we meer aan het in beeld brengen van de prestaties van onze leden voor wie we faciliterend optreden, dan een eigen profiel uit te werken. Wellicht gaat dat ten koste van het oppoetsen van het VLIR-imago. Onze bestaansredenen en ons bestaan hangen immers samen met het vertrouwen dat de universiteiten in ons en dus in het interuniversitaire overleg hebben.

Het zou wellicht een goed voornemen zijn om in dit lustrumjaar wat dieper in te gaan op de rol die de koepel in de toekomst kan opnemen, ook aan de hand van internationale voorbeelden. Misschien kunnen we dit lustrumjaar wel afsluiten met een tweedaagse reflectie in het zilte Oostende naar herstel van een goede oude traditie!

‘In de VLIR, daar zie je de evoluties in de universiteiten in weerspiegeld.

De geschiedenis van de VLIR vormt een levend geheugen voor het recente verleden van de Vlaamse universiteiten.

Ik roep op om die geschiedenis te schrijven! ’

Jef Van der Perre